

Esineellistäminen ja pornografia – pieni filosofinen tutkielma

Feministisessä mediakritiikissä esiintyy usein käsite ”esineellistäminen”, jota käytetään tavallisesti silloin, kun halutaan arvostella naisen esittämistä joko pornografiassa tai mainoksissa. Esineellistämällä tarkoitetaan yleensä naisen esittämistä yksipuolisesti pelkkänä vartalona, koristeena tai seksuaalisen halun kohteena. Keskityn tässä artikkelissa esineellistämisen käsitteen käyttöön pornokeskustelussa ja jätän mainokset ja muut käyttöyhteydet sivuun. Näkemykseni ovat kuitenkin sovellettavissa myös muihin käyttöyhteyksiin.

Esineellistämistä pidetään feministisessä ja julkisessa keskustelussa miltei poikkeuksetta kielteisenä asiana. Käsite on iskostunut pornokeskusteluun niin tiukasti, että sitä käytetään itsensä oikeuttavana argumenttina. Kuka tahansa voi perustella pornon vastaisen asenteensa toteamalla, että ”porno esineellistää naisia”, eikä häneltä yleensä vaadita perusteluja näkemykselleen. Asia saataa ilmaista myös väittämällä, että porno tekee naisista seksiobjekteja tai välineellistä ihmisen.

Tällaiset väitteet viittaavat näkemykseen, jonka mukaan pornossa esiintyvän naisen ihmisyyden on jollakin tapaa vähentynyt tai kaventunut; hänen persoonallisuutensa on sivuutettu ja hänen olemisensa on pelkistynyt kehon seksuaalisiin piirteisiin. Pornon seksi nähdään tunteettomana ruumiillisena suorituksena, joka tuottaa vääristyneen kuvan ihmisestä. Oikeaksi kuvaksi ihmisestä ja seksuaalisuudesta tarjotaan usein tunteita, rakkautta ja henkisyttä korostavaa ihmiskäsitystä.¹ On tietenkin syytä kysyä, miksi pornon pitäisi pyrkiä kuvaamaan ihmisen tunne-elämää monipuolisesti, kun se pyrkii suoraviivaiseen seksin kuvaamiseen.

Keskustelu pornosta ja esineellistamisestä kävi kuumimmillaan 80-luvulla. Pornon vastustajat käyttivät naisten esineellistämistä yhtenä pääargumenttinaan, jonka tarkoitus oli osoittaa pornon moraalinen vääräisyys. Vaikka väitettä arvosteltiin ankarasti jo silloin, on sillä yhä paradigmaattinen rooli pornon vastustajien puheenvuoroissa. Koska tämä käsitys on iskulauseen tavoin juurtunut osaksi seksuaalipoliittista keskustelua, pyrin tässä artikkelissa selvittämään seikkaperäisesti, miksi stereotyyppiset käsitykset esineellistamisesta ja siihen liitetystä moraalista paheksuttavuudesta ovat virheellisiä.

Perustan kritiikkini filosofiselle argumentaatiolle, jonka lähtökohtina ovat Martha C. Nussbaumin tekemä käsitteanalyysi sekä Jean-Paul Sartren filosofia ihmisen kehollisuudesta. Osoitan, että esineellistäminen ja esineellisyys ovat monissa muodoissaan ihmisyyteen kiinteästi kuuluvia ominaisuuksia, joita ei ole mahdollista erottaa

arki-elämän käytännöistä. Näin ollen niiden moraalinen paheksunta tai tuomitseminen ei ole perusteltua. Näkemykseni kytkeytyvät lopuksi laajempaan keskusteluun seksuaalisuudesta, konservatiivisista arvoista ja feminististä. Selvittelen, miten feministinen ajattelu on päätyntä nurinkurisesti tekemään juuri sitä, mitä sen pitäisi vastustaa – eli rajaamaan naisten seksuaalista vapautta.²

Pornokeskustelun juuret

Esineellistäminen vakiintui pornokeskustelun iskusanaksi 70-luvun loppupuolella Yhdysvalloissa. Silloin alkoi ”suuri seksisota”, joka jakoi feministit karkeasti kahteen leiriin: pornon ja seksuaalisen vapauden puolustajiin, sekä niihin, jotka vastustivat pornoa ja miesten dominoivaa asemaa seksuaalikulttuurissa. Porno vastustavien radikaalifeministien tärkeimpiä iskusanoja oli esineellistäminen. Se on jäänyt nykyiseen käyttöönsä kiivaan debatin perintönä, eikä sen propagandaluonnetta tai aika-laiskritiikkiä enää juurikaan muisteta.

Pornonvastustajien keulakuvina toimineet Andrea Dworkin ja Catherine MacKinnon katsoivat pornon sisältävän useita eri esineellistämisen muotoja, joissa naiset esitetään joko välineinä, alempiarvoisina ihmisinä tai pelkkänä lihana. Heidän esittämänsä pornon määritelmä sisälsi muun muassa seuraavat kohdat:

- naiset esitetään seksuaaliobjekteina, esineinä tai hyödykkeinä siten, että heidän ihmisyytensä kielletään;
- naiset esitetään asennoissa, jotka ilmaisevat seksuaalista alistumista, palvelemista tai näytillä olemista;
- naisten ruumiinosat – sisältäen, mutta ei rajoittuen vain emättimeen, rintoihin tai pakaroihin – esitetään sillä tavalla, että naiset on vähennetty pelkästään näiksi ruumiinosikseen.³

Artikkelissaan ”Against the Male Flood” (2000) Andrea Dworkin määrittelee esineellistämisen analyttisemmin. Hänen mukaansa se tarkoittaa ihmisyyden ja henki-

löyden kieltämistä. Sen kohteeksi joutuvat eivät ole enää sosiaalisesti täysin ihmisiä, koska heitä kohdellaan esineen tavoin. Pornografia on Dworkinin mukaan miesten ylivalan väline, jossa esineellistämistä tehdään seksuaalista. Miehet pitävät tällaista järjestelmää yllä oman nautintonsa vuoksi.⁴

Vastaavanlaisia käsityksiä on esitetty pornokeskustelussa jatkuvasti 80-luvulta lähtien. Esineellistämisen merkkeinä on pidetty naisen vartalon ”pakkomielleistä” esittelyä, lähikuvia sukupuolielimistä, naisten passiivisuutta tai alistumista ja persoonan sivuuttamista.⁵ Sosiologi Diana Russellin mukaan esineellistäminen tarkoittaa ”ihmisen – tavallisesti naisen – esittämistä seksuaalisena esineenä, jonka persoonallisuus on sivuutettu, eikä monitahoisena ihmisenä, joka ansaitsee tasa-arvoiset oikeudet miesten kanssa”.⁶

Esineellistämisen on katsottu olevan kiinteästi yhteydessä pornossa esiintyviin valta-asetelmiin ja väkivaltaan. Miehillä on koettu olevan valta käyttää naisia haluamallaan tavalla oman nautintonsa välineinä, jolloin naisesta tulee täysin hyödytön, kun mies on tyydytty. Dines ja Jensen kuvailevat pornon asetelman olevan henkistä väkivaltaa sitä näkeville naisille. He kysyvät, miltä pornossa esiintyvistä naisista on täytyntä tuntua, jos pelkästään kohtauksen katsominen tuottaa ahdistusta ja turtumista.⁷

Tällaiset liioittelevat yleistyksiset ovat tyypillisiä 80-luvun pornokritiikille. Myös Susan G. Colen näkemys pornon sisältämisestä sanomasta rakentuu vastaavanlaiselle kärjistykselle. Hänen mukaansa pornon tuottaja sanoo asiakkailleen, että naisilla ei ole oikeutta puhua. Heillä on ainoastaan oikeus tulla käytetyksi seksuaalisesti. Colen mukaan pornon tuottajat pyrkivät näin kiistämään naisen sananvapauden ja lupaavat katsojille täydellistä kontrollia naisesta. Halu käyttää pornografiaa tarkoittaa siis Colen mukaan halua hallita seksuaalisen kiinnostuksen ja nautinnon objektia täysin.⁸

Suomessa sosiologi Sari Näre on edustanut 90-luvulla samanlaista tyyliä pornokritiikissään. Hän on korostanut, että naisen halu ja seksuaalisuus esitetään pornossa kapeasti ja alistaisena miehen halulle. Pornon naiset vain jäljittelevät halua ilman intohimoa. Näre katsoo kielteiseksi sen, että ruumiillisten halujen toteuttamisen vapautta ajava viettieetos on voittanut rakkauseetoksen pornon ja seksityön sallivassa kulttuurissa.⁹ Myöhemmin esimerkiksi Anne Moilanen on esittänyt samankaltaisia näkemyksiä *Tulta munille* -radio-ohjelmassaan sekä ohjelman blogissa.¹⁰

Aikalaiskritiikkiä

Filosofi Alan Soble kritisoi radikaaleja pornonvastustajia vääristelystä teoksessaan *Pornography, Sex and Feminism* (2002). Hänen mukaansa pornonvastustajat käyttävät rajua kieltä poliittisen sanomansa edistämiseksi ja projisoivat pornoon kauheuksia, joita siitä ei tosiasiaa löydy. Tyypillinen esimerkki tällaisesta projektiosta on Catherine MacKinnonin esittämä väite, jonka mukaan pornoa katsovat miehet ”haluavat naisia sidottuina, ha-

kattuina, kidutettuina, nöyryytettyinä, alennettuina, häväistyinä ja tapettuina”.¹¹

Soble toteaa, että yksioikoiset väitteet pornon sisällöistä eivät perustu ilmiön empiiriseen tutkimukseen vaan ovat ideologisia ja dogmaattisia. MacKinnonilla ei ole mitään perusteita väittää, että kaikki miehet todella haluaisivat hänen luettelemiaan asioita. Tällaiset väitteet pohjautuvat ainoastaan feministisen diskurssin ennakoasenteisiin ja yksittäisten esimerkkien, kuten joidenkin 70-luvun exploitation-elokuvien sisältöjen yleistämiseen. Todellisuudessa porno on hyvin monimuotoista ja monitulkintaista. Se sisältää runsaasti erilaisia sosiaalisia asetelmia, roolileikkejä ja vallankäytön muotoja, joten mikään yksioikoinen luonnehdinta sen sisällöistä ei voi pitää paikkaansa.¹²

Toinen pornokeskustelun harha-askel on puhua pelkästään *naisten* esineellistämistä. Jos paljastavat ja suoraviivaiset tavat kuvata seksiä tai sukupuolielimiä ovat esineellistämistä, niin porno esineellistää miehiä yhtä lailla. Yleensä pornossa kamera suorastaan palvoo naista, mutta miehestä voi jättää ylävartalon näyttämättä. Myös mainoskuviissa miehet esitetään yhtä kapeasti kuin naisetkin: tavallisesti korostetaan sekä komeutta että menestyksen ulkoisia tunnusmerkkejä – miehen persoonallisuus ja monitahoisuus jäävät huomiotta. Olisi siis johdonmukaisempaa puhua siitä, että kaikenlainen yksipuolinen esittäminen esineellistää ihmisiä sen sijaan, että väite rajataan mielivaltaisesti pornoon ja naisiin.

Esineellistämisen filosofinen analyysi

Filosofi Martha C. Nussbaum tekee artikkelissaan ”Objectification” (2002) erottelun seitsemään eri ilmiöön, joita esineellistämällä tarkoitetaan. Jokaisessa ilmiössä on kyse siitä, että ihmiseen liitetään sellaisia ominaisuuksia, jotka tyypillisesti kuuluvat esineille. Esineellistäminen tarkoittaa siis jonkin sellaisen, joka ei ole esine, kohtelemista tai pitämistä esineen kaltaisena.¹³ Nussbaum erottelemat seitsemän eri ominaisuutta ovat:

1. Välineellisyys: Toista henkilöä pidetään välineenä omien päämäärien toteuttamiseen.
2. Itsemääräämisen kieltäminen: Toista pidetään kyvyttömänä itsemääräämiseen tai vapaaseen tahtoon.
3. Toimintakyvyttömyys: Toista pidetään toimintakyvyttään tai toimijuudeltaan puutteellisena.
4. Korvattavuus: Toista pidetään helposti korvattavana muilla henkilöillä tai esineillä.
5. Koskemattomuuden loukkaaminen: Toiselta puuttuu koskemattomuus, eli hänen rajojensa loukkaaminen on sallittua tai häneen saa tunkeutua.
6. Omistaminen: Toista pidetään omaisuutena, jonka voi ostaa tai myydä, jne.
7. Minuuden kieltäminen: Toisen yksilöllisyyttä, kokemuksia tai tunteita ei tarvitse ottaa huomioon.¹⁴

Nussbaum tutkii näiden ilmiöiden esiintymistä ja merkitystä vertailemalla erilaisia tilanteita, joissa ihmiset suh-

”Jos paljastavat ja suoraviivaiset tavat kuvata seksiä tai sukupuolielimiä ovat esineellistämistä, niin porno esineellistää miehiä yhtä lailla kuin naisiakin.”

tautuvat ympäristönsä kohteisiin – esineisiin, eläimiin ja toisiin ihmisiin – jollakin näistä tavoista. Nussbaumin mukaan vähäarvoisilla arkipäiväisillä esineillä on kaikki seitsemän ominaisuutta. Esimerkiksi kynä on väline kirjoittamiseen tai piirtämiseen, sillä ei ole minuutta tai tahtoa, eikä se toimi itsekseen. Kynän voi ilman suurta huolta rikkoa tai korvata halutessaan. Toiset arvokkaammat esineet, kuten taideteokset, eivät puolestaan ole korvattavissa tai särjettävissä, eikä niiden arvo perustu välineellisyyteen.¹⁵

Myös kotieläimillä ja lapsilla on paljon esineiden piirteitä. Kotieläimet ovat omaisuutta, joiden itsemääräämisoikeus kielletään monissa tilanteissa, mutta eläimiä pidetään kuitenkin toimijoina, joita ei saa vahingoittaa perusteetta. Myös lapsilta puuttuu itsemääräämisoikeus useissa asioissa, ja heitä kohdellaan esineellisesti monissa tilanteissa – lapsi voidaan esimerkiksi kantaa pois kaupasta ilman, että hänen mielipidettään kysytään. Useimpien muiden esineellisyyden muotojen osalta eläimillä ja lapsilla on puolittainen asema. Lasta pidetään kyllä persoonana, mutta tarvittaessa hänen tunteensa tai näkemyksensä voidaan sivuuttaa, kun aikuinen niin haluaa.¹⁶

Ihmisen esineelliset ominaisuudet voivat myös vaihdella tilanteesta ja hetkestä toiseen. Esimerkiksi käsirau-doissa olevaa halveksuttua murhaajaa kohdellaan monin tavoin esineen kaltaisena persoonattomana olentona, mutta kun vanginvarjija pysähtyy juttelemaan hänen kohdalleen, hänen minuutensa muuttuu hetkeksi merkitykselliseksi.

Jean-Paul Sartren mukaan esineellisyys on ihmisen kehollisuuden välttämätön ominaisuus. Ihmisen keho on samanaikaisesti sekä elävä ja tietoinen että väline toimi-

miseen. Esimerkiksi kirjoitettaessa käsi on väline kynän liikuttamiseen ja kynä puolestaan väline kirjoittamiseen. Käsi on kuitenkin erilainen väline kuin kynä, sillä kirjoitettaessa käsi on osa tekemistä – se ei ole irrallinen väline, joka vaatisi erillisen toimintakäskyn, vaan se on osa ihmisen tietoista toimintaa.¹⁷

Keho muodostaa välttämättömän kosketuspinnan fyysikaalisten kappaleiden kausaaliseen maailmaan. Tämä ilmenee selkeästi, kun tarkastellaan toista ihmistä. Havainnoinnin kohteena oleva ihminen on katsojalle samanaikaisesti fyysikaalinen kappale ja itsenäinen toimija. Kun kävelen kadulla ja joudun väistelemään toisia ihmisiä, on oikeastaan yhdentekevää, väistelenkö lyhtypylväitä, robotteja vai ihmisiä. Jos törmään otsa edellä johonkin näistä, päähäni tulee samanlainen kuhmu riippumatta esteestä. Toisen ihmisen katse paljastaa myös oman esinemäisyyteni, sillä kun olen keskittynyt omaan toimintaani, voin tuntea olevani kokonaan tietoinen, yhtä kehoni kanssa. Toisen ihmisen kohdistuessa kiinnostuksensa minuun huomaan olevani hänen laillaan fyysikaalinen kappale maailmassa. Hänen katseensa kohteena joudun hyväksymään olevani subjektin lisäksi myös objekti.

Nämä analyysit osoittavat, että esineellisyys on monimuotoinen ilmiö, joka liittyy välttämättömällä tavalla ihmisen kehollisuuteen ja sosiaaliseen toimintaan. Kehon ulottuvuudet muistuvat pakosti mieleen viimeistään silloin, kun lyö varpaansa kipeästi kynnykseen. Myös välineellisyys on koko ajan arjessa läsnä. Kun ojennan käteni ottamaan teekuppia pöydältä, käytän kehoani tahtoni välikappaleena. Voin myös pyytää toista ihmistä antamaan teekupin, jolloin hänen kehostaan tulee väline haluilteni.

Luettelen seuraavaksi joitakin esimerkkejä sellaisista tilanteista, joissa Nussbaumin luettelemat ominaisuudet ilmenevät sosiaalisissa käytännöissä tai instituutioissa:

1. Välineellisyys: Lähes kaikki ruumiillinen työ ja palvelutyö perustuu ihmiskehon välineellisuudelle. Esimerkiksi pizzan tilaaja välineellistää pizzalähetin ruokahalunsa tyydyttämiseksi.
2. Itsemääräämisen kieltäminen: Kaikki sellaiset tilanteet, joissa henkilö on holhouksen alaisena joko väliaikaisesti tai pysyvästi esimerkiksi sairastumisen tai iän vuoksi. Sellaiset työtehtävät, joihin sisältyy tiukkojen sääntöjen noudattaminen. Myös parisuhteisiin tavallisesti sisältyvät säännöt synnyttävät tilanteita, joissa toista ihmistä kohdellaan ikään kuin hänellä ei olisi oikeutta päättää omista asioistaan.
3. Toimintakyvyttömyys: Kaikki tilanteet, joissa ihminen on menettänyt toiminta- tai liikuntakykynsä joko väliaikaisesti tai pysyvästi. Myös sellaiset tilanteet, joissa ihminen tarkoituksella jättäytyy toisen käsiteltäväksi, esimerkiksi sitominen ja kiinni pitäminen seksissä.
4. Korvattavuus: Työelämässä suurin osa ihmisistä on korvattavissa toisella joko pysyvästi tai väliaikaisesti. Myös monissa muissa yhteistoiminnan muodoissa, kuten joukkuepeleissä, ihminen on useimmiten korvattavissa.
5. Koskemattomuuden loukkaaminen: Joissakin tapauksissa esimerkiksi lääkäri voi joutua sivuuttamaan henkilön koskemattomuuden tilapäisesti. Myös poliisi tai muu viranomainen voi joskus joutua puuttamaan henkilön toimintaan tavalla, joka rikkoo tämän koskemattomuutta.
6. Omistaminen: Sellaiset työkomennukset, joiden sisältöön henkilö ei juurikaan voi vaikuttaa, esimerkiksi armeijassa tai suurissa yhtiöissä. Myös pelaajien ostaminen ja myyminen joukkueurheilussa ja sellaiset sopimukset, joihin sisältyy vahvoja ehtoja tai sanktioita.
7. Minuuden kieltäminen: Tuntemattomiin henkilöihin, ohikulkijoihin ja väkijoukkoihin suhtaudutaan usein siten, että yksittäisen ihmisen persoonallisuudella ei ole merkitystä. Näin tapahtuu myös silloin, kun ihmisiä käsitellään tilastoina, lukuina tai väestönä.

Luettelossa esiteltujen tapausten lisäksi ihminen voi esineellistää itsensä tarkoituksella. Tyypillisiä esimerkkejä tällaisesta ovat monet urheilulajit, kehon käyttöä vaativat ammatit ja sellainen esiintyminen, jossa nimenomaan näytillä olo on tärkeintä. Idols-kilpailija antaa itsensä tarkoituksella käytettäväksi koneistolle, joka muovaa hänestä kiiltokuvamaisen tuotteen. Myös työelämässä monet asettuvat halukkaasti toisen henkilön määräysvallan alaisiksi ja luopuvat osasta omaa päätösvaltaansa ja persoonaansa.

Nussbaumin mukaan monissa seksiakteissa esineellistäminen on jopa välttämätön osa aktin dynamiikkaa. Esimerkiksi passiivisuus, liikkumattomuus tai autonomiasta luopuminen ovat useiden seksin asetelmien ja roolileikkien osatekijöitä. Osittaista luopumista omasta koskemattomuudesta pidetään tavallisesti keskeisenä osana intiimejä ihmissuhteita – sekä ruumiillisella että henkisellä tasolla.¹⁸

Sadomasokistisessa seksissä voidaan hyödyntää kaikkia edellä mainittuja esineellistämisen muotoja nautinnon tuottamiseksi osallistujille. Tällöin kyse on yhteisesti hyväksytyin säännöin toteutetuista fantasiaista, joissa voidaan leikkiä jopa sellaisilla esineellistämisen muodoilla, jotka olisivat muissa tilanteissa vääriin. Tällaisia ovat esimerkiksi väkivallan ja orjuuttamisen simulaatiot tai toisen kohtelu alentavalla tai nöyryyttävällä tavalla.¹⁹

Esineellisyys ja etiikka

Käsitys esineellistämisestä kielteisenä asiana on lainaa Immanuel Kantin moraalifilosofiasta. Kantin moraalisen imperatiivin eräs muotoilu kieltää kohtelemasta ihmistä pelkkänä välineenä, sillä ihminen on aina myös itsessään arvokas. Kantin mukaan seksi perustuu toisen ihmisen välineellistämiseen, ja aktin ruumiillisuus saa kumppanin ihmisyyden unohtumaan, jolloin hänestä tulee pelkkä nautinnon välikappale²⁰. Kaikki seksi ei ole kuitenkaan epäeettistä, sillä Kantin mielestä avioliitto voi taata sen, että seksin vaikutuksista huolimatta puoliset suhtautuvat toisiinsa vastavuoroisesti ja arvokkaasti²¹.

Kantin epäluulo kehollisuutta kohtaan oli toki aikansa aateilmapiirin tuotetta, mutta käsitys kehon seksuaalisen käytön moraalista tuomittavuudesta on jäänyt elämään erityisesti kristillisissä ja konservatiivisissa asenteissa sekä sellaisissa feministisissä mielipiteissä, jotka arvostelevat seksityötä, pornoa, seksikästä pukeutumista tai muuta eroottista ilmaisua. Tähän eetokseen perustuu myös ajatus siitä, että toisen ihmisen vartaloon tai johonkin sen osaan keskittyvä ihailu olisi henkilön arvoa vähentävää. Kehoon keskittymisen ajatellaan tyypistävän ihmisen pelkäksi esineeksi.

Sartren kehollisuuden analyysin jälkeen on kuitenkin vaikea ymmärtää, miten ihmisen käsittäminen *pelkääntään* esineenä voisi olla mahdollista, sillä kehon esineellisyys ja toimijuus kytkeytyvät välttämättömällä tavalla toisiinsa. Ainoastaan psykopaatin voisi kuvitella kohtelevan ihmistä pelkkänä fysikaalisena kappaleena, joka voidaan jättää huomiotta tai hävittää kuten lattialla lojuva roska. Myös sodissa käytetty strategia, jolla vihollisesta tehdään sotilaiden silmissä epäinhimillinen, pyrkii tällaiseen lopputulokseen. Normaaleissa olosuhteissa ihmiset ovat toisilleen kokonaisuuksia, joissa esineellisyys, minus ja toimijuus esiintyvät luontevasti yhdessä. Toisen ihmisen itseisarvon tai minuuden sivuuttaminen tilapäisesti ei tee hänestä lopullisesti seinän tilkettä tai lihanpalaa.

Kyky sivuuttaa oma ja toisen persoona tilapäisesti on usein välttämätöntä sosiaalisen toiminnan sujuvuuden kannalta. Erilaiset vaativat yhteistoiminnan muodot kuten rakennustyö tai joukkueurheilu eivät voisi toimia, jos jokainen yksilö pitäisi kiinni koko ajan monitahoisesta persoonallisuudestaan ja sen toteuttamisen vaatimuksista. Esimerkiksi jääkiekossa maalivahti on fyysinen kappale, joka peittää suuren osan maalista. Maalivahdin toiminta on niin rajattua, että vastustajan pelaajan näkökulmasta maalivahdin persoonallisuus on täysin yh-

dentekevää. Kun tavoitteena on lyödä kiekko maaliin tai torjua sen, ei ihmisytyllä ole mitään merkitystä – vain suoritus ratkaisee.

Olisi mielestöntä väittää, että urheilija olisi edellisessä esimerkissä *pelkkä* väline, *pelkkä* kappale tai *pelkkä* maalitilasto. Pelkistetyllä suhtautumisella on tarkoituksensa sellaisissa toiminnan muodoissa, joissa vain tietyillä kapeasti rajatuilla kyvyillä on merkitystä. Urheilijaa, kaupan kassaa tai pornonäyttelijää ei kuitenkaan erehdytä pitämään kumikopioina, vaikka heidän roolinsa on hyvin kapea.

Toinen vertauskohde löytyy elokuvista. Tyypillinen toimintaelokuvan sankari on kivikasvoinen taistelija, jonka kykyvalikoima on rajoitettu vain sotilastaitoihin. Jos toimintasanokarin persoonallisuutta ylipäättään esitellään, se rajataan kevyesti luonnehdittuihin stereotyyppeihin kuten veteraanisotilaaseen tai entiseen poliisiin. Toimintaelokuvien roistot ovat vielä vähemmän ihmisiä: heidän tehtävänä on vain ryntäillä aseensa kanssa ja kaatua kuolleena maahan.

Elokuvia ei juuri koskaan arvostella esineellistämistä, vaikka niiden kapeat ihmiskuvaukset olisivat hyvin kaukana pornon vastustajien esittämästä ”monitahoisen persoonan” vaatimuksesta. Jos elokuvissa esiintyy rasisistiseksi tai syrjiviksi koettuja stereotyyppisiä, silloin arvostelu kohdistuu tavallisesti niiden välittämiin ennakkoluuloihin. Lause ”toimintaleffan roistoja kohdellaan kuin esineitä” jää kuulematta.

Tämän vertauksen tarkoituksena on kiinnittää huomiota siihen, että pornon ja muiden seksuaalisuuden ilmausten paheksumisessa saattaakin olla kyse asenteiden vinoumasta todellisten eettisten ongelmien sijaan. Seksuaalisuus nousee esineellistämiskeskustelun silmätikuksi, vaikka esineellistämistä löytyy myös muilta elämän osialueilta. Toisten ihmisten pelkistäminen tarvittaessa rooleihin, stereotyyppeihin ja narratiiveihin helpottaa monimutkaisen sosiaalisen verkoston käsiteltävyyttä. Pelkistämisen pitäminen paheksuttavana tekisi valtavan osan ihmisten arkipäivän toimista paheksuttaviksi. Esineellistämisen ei siis kelpaa sellaisenaan vääryyden tunnusmerkiksi, vaan siihen pitää aina liittyä jotakin muuta, ennen kuin moraalinen tuomio voidaan langettaa.

Moraalisesti merkittävien tekijöiden löytäminen onnistuu tarkastelemalla sellaisia tapauksia, joissa esineellistämisen ja moraalinen vääryys liittyvät ilmeisellä tavalla toisiinsa. Esimerkiksi orjuuttamisen tai mielivaltaisen väkivallan vääryys perustuu sille, että ne loukkaavat yksilön itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta ja voivat tuottaa huomattavaa vahinkoa niin fyysisesti kuin henkisesti.

Esineellistämällä voi olla olennainen rooli tällaisten tekojen mahdollistajana, mikäli toisten ihmisten näkeminen esineellisinä on juurtunut asenteisiin. Pelkkä asenne ei kuitenkaan vielä riitä moraaliseksi vääryydeksi, vaan esineellistämisen täytyy täyttää vahvemmat kriteerit, jotta se voitaisiin tuomita moraalisesti. Esimerkiksi pornon tuotannossa olennaiseksi kysymykseksi nousee se, miten esiintyjä kohdellaan. Jos kohtelu pornoleffaa

tehtäessä on reilua ja oikeudenmukaista ja esiintyjä tietää, mihin on suostunut, niin esineellistäminen ei tee leffasta epäeettistä.

Esineellistämisen ottaminen mukaan seksuaaliet-tiseen keskusteluun voi tuottaa kiinnostavaa tietoa asenteista, kehollisuudesta ja seksuaalisuudesta, mutta varsinaisessa eettisessä arvioinnissa sen rooli jää melko vähäiseksi. Esimerkiksi orjuuttamisen analysoiminen ”ihmisen kohtelemiseksi esineen kaltaisena” valottaa ilmiön luonnetta ja sen mahdollisia vaikutuksia ihmisen psyykeen, mutta vääryyden löytämisessä tämän analyysin merkitys jää ohueksi, koska ihmistä voidaan kohdella esineen kaltaisena myös täysin hyväksyttävillä tavoilla. Sen sijaan perusoikeuksien loukkaaminen ja vahingoittaminen ovat voimakkaita kriteerejä vääryydelle.

Taistelu seksuaalisuudesta

Filosofinen ja eettinen analyysi on jäänyt puolitiehen esineellistämistä paheksuvassa feministisessä pornokritiikissä. Paheksunnan taustalla väikkyvä kantilais-kristillinen eetos, jossa seksi nähdään moraalisesti arveluttavana ja kehollisuus henkisiä arvoja huonompana. Kun nämä taustaolettamukset paljastetaan, voidaan nähdä feministisen pornonvastaisuuden yhtäläisyydet konservatiiviseen ajatteluun, jossa pyritään seksuaalisuuden kontrolloimiseen.

Filosofi F.M. Christensen yhdistää tämän asenteen kristinuskossa vallitsevaan pitkään ruumiillisuuden väheksymisen perinteeseen. Ruumiillisuuteen perusteetta liitetyt kielteiset arvot mahdollistavat ajatuksen, jonka mukaan toisen ruumiiseen keskittyvä kiinnostus on esineellistävää ja sellaisenaan väärin. Christensenin mukaan ihmisyyteen kuuluu ruumiillisuus siinä missä tunteet tai henkiset ominaisuudetkin. Kiinnostuminen toisen vartalosta ei osoita väheksyntää hänen ihmisyyttään kohtaan sen enempää kuin kiinnostus hänen tunteisiinsa. Christensen toteaa, että koska esineillä ei ole seksuaalisuutta, niin toisen kohtelemisen ei-seksuaalisena olentona on ennemmin esineellistämistä kuin toisen kohtelemisen seksuaalisena.²²

Vaillinaiseksi jäänyt feminismiin sisäinen arvokeskustelu on tuottanut tilanteen, jossa valtavirtafeminismi on ajautunut toimimaan juuri sellaisilla tavoilla, joita se 70-luvulla heräsi vastustamaan. Silloisen feminismiin hajoannus seksuaalisuuden äärellä on periytynyt nykyiseen feminismiin, jonka eri suuntaukset erottuvat toisistaan voimakkaasti juuri suhtautumisessa seksuaaliseen vapauteen. Nykyiset liberaalifeministit puolustavat naisten oikeutta valita omat seksuaaliset roolinsa, eikä seksuaalisuuden ilmauksia pidetä sellaisenaan poliittisen taistelun kohteina. Naiset voivat siis vaikka tehdä pornoa, jos he kokevat sen itselleen sopivaksi tavaksi käyttää seksuaalisuuttaan ja kehoaan.

Valtavirran feminismissä pornon vastustaminen on kuitenkin tyypillistä, ja siinä käytettävät argumentit sekoittuvat hämmäntävällä tavalla perinteiseen konservatiiviretoriikkaan, vaikka feminismi syntyi vastustamaan

juuri konservatiivien sovinnaisia arvoja kuten heteronormatiivisuutta, perhekeskeisyyttä ja ahtaita sukupuolirooleja. Anna Kontula kirjoittaa, että salonkikelpoinen tasa-arvofeminismi on rakentanut vanhoille perustuksille uuden kontrollijärjestelmän, joka paheksuu seksuaalisesti aktiivisia ja haluiltaan vääränlaisia naisia, jotka eivät tahdo taivuttaa seksuaalisuuttaan ideologisesti korrektiin muotoon²³. Jos nainen katsoo pornoa, myy seksiä, tahtoo alistua tai himoitsee machomiehiä, hänen halujaan pidetään hänelle itselleen vahingollisina tai hairahtuneina ”aidosta ja oikeasta” seksuaalisuudesta. Feminismin nimissä esitettyinä tällaiset mielipiteet johtavat ristiriitaan, jos tavoitteena on edistää naisten seksuaalista vapautta ja itsemääräämisoikeutta.

Kun valtavirtaporno esittää naisen seksuaalisesti aktiivisena ja halukkaana seksiin ilman tunnesiteitä, kyse on ominaisuuksista, jotka tavallisesti liitetään stereotyyppiseen käsitykseen miehen seksuaalisuudesta. Pornon naiskuva voitaisiin siis hyvin nähdä yhtenä tapana valloittaa perinteisesti miehille kuuluvaa aluetta naisten käyttöön, kuten monet liberaalifeministit asian kokevatkin. Radikaalin pornokritiikin taustalla vaikuttaneet aatteet, kuten henkisyden, lesbouden tai asexuaalisuuden ihannoiminen, sulkiivat kuitenkin tämän mahdollisuuden. Pornon vastustajat eivät kyenneet näkemään

naisten seksuaalista autonomiaa arvokkaana, koska he pitivät seksuaalisuutta ensisijaisesti miesten vallankäytön välineenä.

Sallie Tisdalen mukaan pornon vastainen feminismi esineellistää naisia kielteisellä tavalla, sillä se pyrkii holhoamaan heitä ja kyseenalaistaa heidän yksilöllisen seksuaalisuutensa. Hänen mukaansa jotkut feministit ovat nostaneet itsensä sensoreiksi ja katsovat tehtäväkseen ilmoittaa, millaiset seksuaalisuuden ilmaukset ovat vääränlaisia:

”Sensorit ovat aina huolissaan siitä, mitä miehet tekevät, ja miten naiset esitetään. Naiset eivät kykene tekemään vapaita seksuaalisia valintoja tällaisessa maailmassa; he ovat liian sorrettuja tietääkseen, että vain sorto voi johtaa heidät myymään seksiä. Ja minä pornoa katsomassa olen joko niin sorrettu, etten tiedä millaista vahinkoa katsomiseni on aiheuttanut sisarilleni, tai sitten minusta on tullut Mies. Ja Mies minussa katsoo ja on kiihottunut. Mikä naisvihamielinen maailmankatsomus tämä onkaan; tämä väite, että näitä valintoja tekevät naiset eivät kykene tekemään vapaita valintoja lainkaan. Pornografiaa vastustavat feministit ovat tehneet surullisen ja kauhean asian: He ovat tehneet naisista esineitä.”²⁴

Viitteet

- 1 Kts. esim. pornokeskustelu Helsingin sanomien mielipidesivuilla 22/ix/09.
- 2 Kts. Kontula 2009, 7–15.
- 3 Dworkin & MacKinnon 1988, 36.
- 4 Dworkin 2000, 30–32.
- 5 Mm. Dines & Jensen 1998; Russell 1998; LeMoncheck 1982.
- 6 Russell 1998, 7.
- 7 Dines & Jensen 1998, 81–84.
- 8 Cole 1995, 61–63.
- 9 Näre 1994.
- 10 Web-osoite: blogit.yleradio1.yle.fi/tultamunille
- 11 MacKinnon 1989, 137.
- 12 Soble 2002, 13–22.
- 13 Nussbaum 2002, 387–389.
- 14 sama, 387–388.
- 15 sama, 388–390.
- 16 sama, 2002, 391–392.
- 17 Sartre 2001, 280–299.
- 18 Nussbaum 2002, 410–411.
- 19 Kts. Alison et al. 2001.
- 20 Kant 1888/1979 163–164.
- 21 Brake 2006, 544–545.
- 22 Christensen 1990, 28–29.
- 23 Kontula 2009, 12–14.
- 24 Tisdale 2002, 376–377.

Kirjallisuus

- Alison et al., Sadosomachistically Oriented Behavior: Diversity in Practice and Meaning. *Archives of Sexual Behavior*. Vol. 30, No. 1, 2001, 1–12.
- Brake, Elizabeth, Kant, Immanuel. Teoksessa *Sex from Plato to Paglia. A Philosophical Encyclopedia*, Vol 1. Toim. Alan Soble. Greenwood Press, Westport 2006.
- Christensen, F.M., *Pornography, the Other Side*. Praeger Publishers, New York 1990.
- Cole, Susan G., *Power Surge. Sex, Violence & Pornography*. Second Story Press, Toronto 1995.
- Dines, Gail & Jensen, Robert, The Content of Mass Marketed Pornography. Teoksessa *Pornography, the Production and Consumption of Inequality*. Toim. Dines, Jensen & Russo, Routledge, New York & London 1998.
- Dworkin, Andrea & MacKinnon, Catharine, *Pornography & Civil Rights*. Organizing Against Pornography, Minneapolis 1988.
- Dworkin, Andrea, Against the Male Flood. Teoksessa *Feminism & Pornography*. Toim. Drucilla Cornell. Oxford University Press, Oxford 2000.
- Kant, Immanuel, *Lectures on Ethics (Eine Vor-*

lesung Kants über Ethik in Auftrage der Kantgesellschaft, 1888). Hackett Publishing Company, Indianapolis 1979.

Kontula, Anna, *Tästä äiti varoitti*. Like-kustannus, Helsinki 2009.

LeMoncheck, Linda, What Is Wrong With Treating Women as Sex Objects? Teoksessa *Sex, Love, and Friendship*. Toim. Alan Soble. Rodopi, Amsterdam & Atlanta 1982/1997.

MacKinnon, Catherine, *Towards a Feminist Theory of the State*. Harvard University Press, Cambridge 1989.

Nussbaum, Martha C., Objectification. Teoksessa *The Philosophy of Sex, Contemporary Readings*. Toim. Alan Soble. Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham 2002.

Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Toim. Sari Näre ja Sara Heinämaa. Gaudeamus, Helsinki 1994.

Russell, Diana E.H., *Dangerous Relationships. Pornography, misogyny, and Rape*. Sage Publications, London 1998.

Soble, Alan, *Pornography, Sex and Feminism*. Prometheus Books, New York 2002.

Tisdale, Sallie, Talk Dirty to Me. Teoksessa *The Philosophy of Sex, Contemporary Readings*. Toim. Alan Soble. Rowman & Littlefield, Lanham 2002.